

УДК 7.091.8(477.87)

DOI 10.31654/2520-6966-2021-15i-105-126-133

Рибак А. А.

викладач циклової комісії «менеджмент культурно-мистецької діяльності й івент-технологій» КЗ «Ніжинський фаховий коледж культури і мистецтв імені Марії Заньковецької» Чернігівської обласної ради

Виставково-ярмаркове мистецтво Ніжина в контексті етнографічного краєзнавства Лівобережної України

У статті досліджується історія та сьогодення виставково-ярмаркового мистецтва Ніжина. Аргументовано актуальність досліджень ярмаркового руху як потребу відновлення історично давніх й нових ярмаркових проєктів у контексті культурно-мистецької творчості мешканців великих, малих міст, селищ регіонів України. Акцентовано увагу на виставково-ярмарковій діяльності для вітчизняних організацій і компаній як однієї з форм презентації власних розробок для покупців, зацікавлення інвесторів. Стверджено проведення виставково-ярмаркових заходів у світі як одного з ефективних видів реклами власної продукції, об'єктивного чинника розвитку торговельно-економічних відносин, творчого взаємообміну, збагаченню культурно-мистецького досвіду громад у галузях економіки, міжкультурних комунікацій. Охарактеризовано в контексті етнографічного краєзнавства Лівобережної України хронологічний, суспільно-культурний взаємозв'язок традицій з сьогоденням у проведенні Покровського ярмарку Ніжина, його географічну зручність у розвитку торговельно-економічних відносин Чернігівщини. Виокремлено націотворчу й культурно-виховну функції козаків сотень Ніжинського полку – учасників Покровського ярмарку: час проведення на Свято Покрови пресвятої Богородиці, покровительніці українських козаків, численні локації виставково-ярмаркової продукції підприємців-ніжинців, гостей міста з різних кутків України, святково-урочисті заходи, змагання. Проаналізовано діяльність Благодійного фонду «Копиця» в контексті пошуку, підтримки юних талантів, учасників Ніжинського Покровського ярмарку. Представлено в ярмаркових заходах сьогодення концерти самодіяльності за участю дитячих, молодіжних, дорослих музично-інструментальних, вокальних, хорових фольклорних гуртів, колективів, солістів міста.

Ключові слова: виставково-ярмаркове мистецтво, Ніжин, історія, сьогодення ярмаркового руху, Благодійний фонд «Копиця», м'які іграшки, світ добра.

В історії та сьогоденні виставково-ярмаркової діяльності України чільне місце посідає старовинний Ніжин Чернігівщини. В контексті

відродження з 1993 р. Ніжинського Покровського ярмарку, реалізації на зламі ХХ–ХХІ століть низки інноваційних проєктів, як-от «Ніжинський огірок», стверджується актуальна нині в культурно-мистецькій творчості мешканців великих, малих міст, селищ регіонів держави потреба відновлення історично давніх і водночас поява нових ярмаркових проєктів. Вони стають об'єктивно важливими чинниками активізації й розвитку торговельно-економічних відносин, творчого взаємообміну, збагаченню культурно-мистецького досвіду громад у галузях економіки, міжкультурних комунікацій. Важливим фактором ряду суспільно-історичних причин цьому є зростання національно-патріотичних прагнень відродження культури, історії рідного краю, чому безпосередньо сприяють форми презентації виставково-ярмаркової діяльності, реклама продукції місцевих виробників-підприємців. Актуальність даного аспекту виставково-ярмаркової творчості безперечно й становить на сучасному етапі досліджень етнографічного краєзнавства України його важливу складову. Мета статті полягає у висвітленні діяльності сучасних підприємців Ніжина в ім'я збереження та продовження виставково-ярмаркових традицій, особі Покровського ярмарку.

З історії питання відомо про перший у Ніжині ярмарок у 1642 р., що зумовлює інтерес до зародження традицій виставково-ярмаркового мистецтва. Дослідженню ніжинських ярмарків присвячено праці науковців І. Шафонського, В. І. Симоненка, Г. В. Самойленка, які наголошують на популярності Ніжина як значного торговельного центру України, що пояснюється географічним розташуванням Ніжина на перехресті торгових шляхів у напрямках з півдня на північ, із сходу на захід. В історичному вимірі цим визначено торгово-економічний статус міста як одного з основних торгових міст України. «Ніжин не тільки в Чернігівському намісництві, але й у всій Малій Русі одне таке місто, яке торговим називатися може й яке багатьом великоруським містам у своєму торговому стані не поступається. У ньому не лише в ярмаркові дні, а й у будь-який час різні товари потрібні для дому. І життєві речі знайти можна».

Як відомо, виставково-ярмаркова діяльність для багатьох вітчизняних організацій і компаній – це одна з форм презентації власних розробок, можливість заявити про себе, привернути увагу покупців, зацікавити інвесторів, позиціонувати себе на ринку. Саме виставково-ярмаркові заходи були й залишаються в світі одним з найефективніших видів реклами власної продукції. Разом з тим ярмаркові виставки дорожчі за види реклами, менш оперативні, ніж реклама в ЗМІ, але їх популярність зростає. І Україна в цьому відношенні не є

виключення. Розвиток економіки, глобалізація і ринкова конкуренція роблять необхідним подальший розвиток вітчизняного виставково-ярмаркового бізнесу, який проходить етапи свого становлення.

Про значення ярмарки в розвитку торговельно-економічних відносин свідчать ярмарки середини XVII ст., що проводилися тричі на рік: взимку – Всеїдний, влітку – Троїцький, восени – Покровський. Тривали вони два-три тижні. Та ще двічі на тиждень відбувалися торги.

«Всю свою пишність демонстрував Ніжин на цих ярмарках. Корчми й заїжджі двори заповнювалися приїжджим людом. Тютюн, прянощі везли з Туреччини і Болгарії, галантерею – з Німеччини, хутра – з Московії, порцеляну – з Лейпцига, оксамит, шовк, вовну, ситець – із Венеції, Кенігсберга, голландське, англійське, французьке сукно – із Гданська. Місцеві греки дивували ковбасами, ніжинські й навколишні селяни привозили вишні, сливи, кавуни, груші, гриби, тютюн. З півдня доставляли виноград, сіль і рибу везли з Астрахані. Вина переважали угорські й кримські. Ніжинці готували й продавали понад 600 тонн огірочків, понад 8 тисяч тонн ніжинського тютюну, продукцію місцевої кушнірів, золоті вироби». Славилися й ніжинські горілки та лікери, про що казав князь І. М. Долгорукий, що побував у Ніжині 1810 року.

Багато в чому славу ніжинським ярмаркам створили греки, котрі селилися тут із часів правління гетьмана Богдана Хмельницького. Серед перших відомих ніжинських купців були Іван Шереметцов, Дмитро Ципоев.

Досліджуючи ніжинські ярмарки, науковці наголошують на їх національній і культурно-виховній значущості, яку представляли рядові козаки сотень Ніжинського полку. «Для козаків ярмарок був можливістю зустрітися з старими побратимами, обмінятися новинами, згадати бойову славу молодості. Найсміливіші і найсильніші козаки, а також хвалькуваті парубки влаштовували силові змагання, двобій, якими розважали оточуючих. Натовп оплесками вітав переможців і сміхом проводжав додому переможених».

Поєднуючи історичні традиції з сьогоденням ярмаркового життя в Ніжині, виокремимо саме Покровський ярмарок, у проведенні якого з 1993 р. зберігаються:

1. Час проведення на свято Покрови Пресвятої Богородиці – покровительниці українських козаків. Так, щорічно у ході урочистого відкриття Покровського ярмарку на центральній площі ім. Івана Франка Ніжина звучить молитовне благословення настоятеля Покровської церкви, протоієрея Михаїла. Лунають вітання представ-

ників влади міста, почесних гостей з Чернігова, міст України, проводиться театралізовано-костюмована дія, підготовлена акторами Ніжинського драматичного театру ім. М. Коцюбинського, Ніжинського фахового Коледжу культури і мистецтв ім. Марії Заньковецької, хорових, хореографічних аматорських дитячих, дорослих колективів міського Будинку культури.

2. На численних локаціях вулиці Гоголя привертає увагу присутніх продукція підприємців-ніжинців, гостей міста з різних куточків України. Вони представляють свої виставкові експозиції. Це дозволяє провести історичну паралель з ремісничими цехами XVII–XVIII ст., коли цех трактувався як об'єднання ремісників однієї професії. У ті століття на Покровському ярмарку серед учасників їх налічувалося понад 40.

3. У контексті традицій ярмаркування з минулого лишаються й святово-урочисті заходи, змагання. У сьогоденні мистецькими колективами міста готуються концерти самодіяльності за участю дитячих, молодіжних, дорослих музично-інструментальних, вокальних, хорових фольклорних гуртів, колективів, солістів.

Зародившись у далекому XVII ст., традиція проведення ярмарків у Ніжині крізь сивину століть зберігається і в наш час. Вони слугують своєрідною візитною карткою міста, стають економічним ланцюжком, що єднає Ніжин з іншими регіонами України. У культурно-мистецькому аспекті саме Покровський ярмарок лишається джерелом позитивних емоцій, вражень, розваг, зустрічей з друзями, родичами, тому що до нього готуються всі: виконавці з репертуаром й костюмованим вбранням; городяни з гаманцем для купівлі цікавинок: речей, солодощів, меду, а підприємці опікуються облаштуванням визначених міськрадою локацій для виставки-презентації продукції.

Для прикладу 27-й Покровський ярмарок, що відбувся в Ніжині 10–13 жовтня 2019 року був присвячений 377-річчю від часу заснування ярмарку.

Понад 100 майстрів завітали до Ніжина на Покровський ярмарок з різних міст України: Чернігова й області, Києва, Коломиї, Івано-Франківська, Львова, Рівного. Ніжинці та гості ярмарку побачили вироби ручної роботи з гончарства, лозоплетіння, лялькарства, різьбярства, декоративно-прикладного та ужиткового мистецтва, різних видів рукоділля (вишивки, валяння, бісероплетіння, в'язання), жіночих прикрас, сувенірної продукції, миловаріння тощо.

У рамках святкування в'яте проводився дитячий та юнацький конкурс талантів «Співоче поле біля Копиці». Учасниками конкурсу були: «Квіти України» (Ніжин), «Ефект» (Ніжин), «Ритм» (Ніжин),

«Калинове намисто» (село Кладьківка), «Любисток» (смт Вертіївка), «Криниця» (Чернігів), «Либідь» (Прилуки) та ніжинські солісти: Андрій Гаркавенко (вихованець школи мистецтв при училищі культури і мистецтв імені Марії Заньковецької), Ярослава Романенко (студентка НДУ імені Миколи Гоголя), Богдана Марченко (вихованка Ніжинської дитячої музичної школи), Софія Сухоцька (учениця ЗОШ I–III ступенів №13, вихованка школи мистецтв при Училищі (нині-Коледж) культури і мистецтв імені Марії Заньковецької) та інші.

Діти з усіх навчально-виховних закладів міста та гості різного віку демонстрували свої таланти у співі, хореографії, мистецтві декламації. Конкурсанти вітали засновники Благодійного фонду «Копиця» – Анатолій Олександрович Копиця з дружиною Наталією Миколаївною, депутатом Чернігівської обласної ради. Побажати успіхів та натхнення юним артистам Ніжина завітав також радник Голови Чернігівської обласної ради Дмитро Никоненко, який зачитав від її очільника Ігоря Вдовенка вітальну адресу. У ній було стверджено важливу місію подружжя Анатолія та Наталії Копиць щодо згуртування креативної молоді Ніжина, району, підтримці юних талантів. І в цьому полягає вміння керівників Благодійного фонду «Копиця» заохотити, стимулювати до творчості, розвивати в дітей таланти як шлях до досконалості особистості. Серед прикладів став юнацький конкурс талантів «Співоче поле біля Копиці». Він традиційно проходить у рамках Покровського ярмарку по вулиці Гоголя біля виставково-ярмаркової експозиції Приватного підприємства (далі – ПП) м'якої іграшки «Копиця». Учасники конкурсу своїми оригінальними творчими виступами радують і приємно вражають жителів та гостей міста. Запальні хореографічні композиції, цікаві вокальні номери захоплюють глядачів, піднімають настрій і дарують усім присутнім надзвичайно позитивні емоції та щиру радість.

Отже, важлива роль в організації й проведенні Покровського ярмарку належить місцевим підприємцям, серед яких активну роботу проводить родина Анатолія і Наталії Копиць, у 1998 р. – засновників і керівників ПП з виробництва м'яких іграшок. Створений ними 2014 р. Благодійний фонд «Копиця» свою потужну меценатську діяльність спрямовує на втілення у життя низки суспільно важливих для громади Ніжина та району проектів та ініціатив. Завдяки їхній активній життєвій позиції та нестримному бажанню сприяти розвитку рідного краю, культурно-мистецьке життя Ніжина поповнилось новими цікавими подіями та заходами, покликаними підтримати і розкрити багатогранні таланти школярів та молоді. А дотримання величній справі популяризації української іграшки, як основного ви-

робу Ніжинського ПП м'яких іграшок, стає в нагоді розвитку давньої морально-естетичної традиції виховання в дітей почуттів добра, світла, радості світосприйняття, які дарують різноманітні ляльки, тваринки, птахи...

Таким чином, старовинний Ніжин, його підприємці, особіно Благодійний фонд «Копиця» сприяють активізації й розгортанню виставково-ярмаркового руху в Україні, що дозволяє малим містам ставати об'єктами туризму в Україні. ПП м'якої іграшки й Благодійний фонд «Копиця» на сьогодні відіграють важливу роль у соціокультурній розбудові територіальної громади Ніжина, району.

На прикладі виробництва та дарування Благодійним фондом «Копиця» юним учасникам ярмарку різножанрових українських м'яких іграшок відбувається відродження національних традицій виховання, потяг до прекрасного, носієм якого є іграшкові образи, що наповнюють життя яскравими відчуттями щастя, радості буття. Цьому сприяє різножанрова за функціональним призначенням виставково-ярмаркова торгова продукція місцевих та запрошених підприємців на Свято Покрови в Ніжині. У такий спосіб розвивається соціокультурний простір ушлявленого в історії та сьогоденні України міста.

Література

1. Берковський В. Г., Решетченко Д. В. Ярмарок. *Енциклопедія історії України*: / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т-Я. 688 с.:

2. Благодійна акція «Зробимо наших дітей щасливими» на Покровському ярмарку. URL: http://fond-kopitsa.com/?page_id=954 (дата звернення: 11.10.2019).

3. Пекар В. О. Виставкова діяльність як новий напрямок освіти. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*: зб. наук. праць / редкол.: Н. Ф. Федорова та ін. Київ: Ін-т Реклами, 2005. Вип. 9: 131 с.

4. Середницька Л. П., Гега Р. В. Виставково-ярмаркова діяльність у системі маркетингових комунікацій. *Економіка і суспільство*. Київ, 2017. Вип. 13. С. 716–721.

5. Славний ніжинський ярмарок. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/slavnij-nizhinskij-yarmarok.html> (дата звернення: 11.10.2019).

6. Український ярмарок. Історія та сьогодення. URL: <http://wiki.ciit.zp.ua/index.php>

7. Фабрика м'яких іграшок «Копиця». URL: <https://toys-kopitsa.com.ua/>

8. Ярмарка. URL: <http://www.yarmarka.ru>.

References

1. Berkovsky, V. H., Reshetchenko, D. V. (2013) Fair *Encyclopedia istorii Ukrainu* [Encyclopedia of the History of Ukraine]: V. A. Smoliy (chairman) and

others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Scientific thought [in Ukrainian].

2. Charity event "Zrobumo nashuh ditey shasluvumu " ["Let's make our children happy"] at the Intercession Fair. URL : http://fond-kopitsa.com/?page_id=954 [in Ukrainian].

3. Pekar, V. O. (2005). *Vustavkova diyalnist yak nivuy napramok osvitu.* [Pedagogichni innovazii: idei, realii, perspektuvu]. *Exhibition activity as a new direction of education. – Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects.* Coll. Science. works / editor.: N. F. Fedorov and others. Kyiv: Inst. Of Advertising. Issue. 9 [in Ukrainian].

4. Serednytska, L. P., Gega, R.V. (2017) *Vustavkovo-yarmarkova diyalnist y sustemi marketungovuh komunikaziy.* [Exhibition and fair activities in the system of marketing communications]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society.* [in Ukrainian].

5. Kononchuk, O., I. (2009). *Kononchuk Retrospektivni ogladu* [Retrospective reviews]. Trade in Nizhyn: history and modernity. [in Ukrainian].

6. Slavnuy Nizhynskiy Yarmarok [The glorious Nizhyn Fair]. URL : <http://incognita.day.kyiv.ua/slavnij-nizhinskij-yarmarok.html> [in Ukrainian].

7. Ukrainskij Yarmarok [Ukrainian Fair]. History and present. URL : <http://wiki.ciiit.zp.ua/index.php> [in Ukrainian].

8. Fabrika mahkih igruek " Kopiza" [Factory of soft toys "Kopitsa"]. URL : <https://toys-kopitsa.com.ua/> [in Russian].

9. Yarmarka [Fair]. URL : <http://www.yarmarka.ru.> [in Ukrainian].

10. Cikava istoriya Nizhynskogo Pokrovskogo Yarmarky [An interesting history of the Nizhyn Intercession Fair]. URL : <http://nezhatin.com.ua/2019/10/09/tsikava-istoriya-nizhynskogo-pokrovskogo-yarmarku> [in Ukrainian].

Rybak A. A.

the teacher of the cycle commission «Management of cultural and artistic activities and event technologies» Municipal Institution «Nizhyn Professional College of Culture and Arts named after Mariia Zankovetska» Chernihiv Regional Council

Exhibition and fair art of Nizhyn in the context of ethnographic local lore of the Left Bank of Ukraine

The article examines the history and present of the exhibition and fair art of Nizhyn. The relevance of research of the fair movement as the need to restore historically old and new fair projects in the context of cultural and artistic creativity of the inhabitants of large cities, small towns and villages of the regions of Ukraine is argued. The emphasis is placed on exhibition and fair activities for domestic organizations and companies as one of the forms of presentation of their own creations for buyers and making interest of investors. It has been approved that holding exhibition and fair events is one of the effective types of advertising of own products in the world, an objective factor in the development of trade and economic relations, creative exchange, enrichment of cultural and artistic experience of communities in the economy, intercultural communications. In the context of ethnographic local lore of the Left Bank of Ukraine, the chronological, socio-cultural relationship of the

traditions with the present in the Pokrovsky Fair of Nizhyn is characterized with its geographical convenience in the development of trade and economic relations of Chernihiv region. The nation-building and cultural-educative functions of the Cossack hundreds of the Nizhyn Regiment – participants of the Pokrovsky Fair were singled out: the time of the holiday of the Protection of the Holy Virgin, patroness of Ukrainian Cossacks, the numerous locations of the exhibition-fair products of the industrialists of Nizhyn, guests from different corners of Ukraine, festive and solemn events, competitions. The activity of the Kopytsia Charitable Foundation has been analyzed in the context of the research and support of young talents, participants of the Nizhyn Pokrovsky Fair. The concerts of amateur performances with the participation of children, youth, adult musical-instrumental, vocal, choral folklore groups, collectives, soloists of the city are presented in today's fair events.

Key words: *exhibition and fair art, Nizhyn, history, present of the fair movement, Kopytsya Charitable Foundation, soft toys, the world of good.*